

การเมืองของการเข้าสู่วาระนโยบายการแก้ไขปัญหาหมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 ของประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2562-2567

วิชา กลิ่นประทุม¹

วันที่รับบทความ: 29 มิถุนายน 2568

วันแก้ไขบทความ: 23 ธันวาคม 2568

วันที่ตอบรับบทความ: 25 ธันวาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาบริบททางการเมืองและสังคมของปัญหา PM 2.5 ระหว่างปี พ.ศ. 2562-2567 (2) ศึกษาการผลักดันทางการเมืองของการเข้าสู่วาระของนโยบายการแก้ไขปัญหาหมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 ของประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2562-2567 และ (3) ศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงทางการเมืองของการเข้าสู่วาระของนโยบายการแก้ไขปัญหาหมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 ของประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2562-2567 โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาและการวิเคราะห์แก่นสาร ผลการวิจัยพบว่า (1) ในช่วงปี พ.ศ. 2562-2567 ปัญหา PM 2.5 ที่มีความรุนแรงจากการเผาในที่โล่ง การคมนาคม และภาคอุตสาหกรรม ขณะที่รัฐยังขาดการจัดการที่บูรณาการและความร่วมมือระหว่างประเทศก็ยังไม่ก้าวหน้า แม้ภาคประชาสังคม นักวิชาชีพ และภาครัฐ จะร่วมผลักดันร่างพระราชบัญญัติบริหารจัดการเพื่ออากาศสะอาด พ.ศ. แต่กลับเผชิญอุปสรรคจากโครงสร้างการเมืองรวมศูนย์และแรงต้านจากกลุ่มทุน ทำให้ประเทศไทยยังไม่สามารถออกประกาศเป็นพระราชบัญญัติบริหารจัดการเพื่ออากาศสะอาดได้ โดยร่างกฎหมายดังกล่าวยังคงอยู่ในกระบวนการพิจารณาของรัฐสภา การเมืองของอากาศสะอาดจึงสะท้อนการตื่นตัวของสังคมและความหวังต่อการปฏิรูประบบนโยบายให้ยั่งยืนและเป็นธรรม (2) ภายหลังจากเลือกตั้งทั่วไปในปี พ.ศ. 2566 การแข่งขันชิงนโยบายระหว่างพรรคเพื่อไทยและพรรคก้าวไกลในการผลักดันให้ปัญหา PM 2.5 กลายเป็นวาระของรัฐบาล ร่างพระราชบัญญัติบริหารจัดการเพื่ออากาศสะอาด พ.ศ. จึงถูกเสนอเป็นทั้งเครื่องมือทางนโยบายและการเมือง การเข้าสู่วาระดังกล่าวเกิดจากแรงกดดันหลายด้าน ทั้งผลกระทบต่อสุขภาพ ข้อเสนอจากภาควิชาการ สื่อสารมวลชน และประชาชน จนนำไปสู่การประกาศให้ PM 2.5 เป็นวาระแห่งชาติ การผลักดันนโยบายทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง เช่น การเสนอร่างกฎหมาย ปรับองค์กร และเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหา (3) ภาคประชาสังคม นักวิชาการ เยาวชน และฝ่ายค้าน มีบทบาทผลักดันร่างพระราชบัญญัติบริหารจัดการเพื่ออากาศสะอาด พ.ศ. และสร้างแรงกดดันเชิงนโยบายต่อรัฐบาล โดยภาครัฐพยายามลดการเผาในที่โล่งและส่งเสริมเทคโนโลยีสะอาด แต่ยังคงเผชิญแรงต้านจากกลุ่มทุนที่กังวลเกี่ยวกับต้นทุนจนนำไปสู่การต่อรองเชิงนโยบาย ความขัดแย้งระหว่างหน่วยงาน การเมืองแบบรวมศูนย์ และการแทรกแซงจากกลุ่มผลประโยชน์ ยังเป็นอุปสรรคต่อการบูรณาการนโยบาย แม้จะมีแรงหนุนจากสังคมและความร่วมมืออาเซียน

คำสำคัญ: การเข้าสู่วาระนโยบาย; ฝุ่นละออง PM 2.5; ร่างพระราชบัญญัติบริหารจัดการเพื่ออากาศสะอาด พ.ศ.

ประเภทบทความ: บทความวิจัย

¹ นักศึกษาปริญญาเอก, คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
แขวงหัวหมาก เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร 10240, ประเทศไทย
ผู้รับผิดชอบบทความ อีเมล: vklinpratoom@me.com

The Politics of Agenda Setting for PM 2.5 and Haze Pollution Policy of Thailand from 2019 to 2024

Vitcha Klinpratoom¹

Received: June 29, 2025

Revised: December 23, 2025

Accepted: December 25, 2025

Abstract

This research article examines (1) the political and social context regarding the PM 2.5 problems from 2019 to 2024; studies (2) the political mobilization of the agenda setting for the PM 2.5 and haze pollution policy of Thailand from 2019 to 2024; and investigates (3) the interactions between the political players in the agenda setting for the PM 2.5 and haze pollution policy of Thailand from 2019 to 2024. The qualitative research approach was employed. Data were collected using the techniques of documentary research and in-depth interview. Data analysis was conducted using the techniques of content analysis and thematic analysis. Findings are as follows: (1) From 2019 to 2024, the PM 2.5 problems intensified due to open burning, transportation, and the industrial sector. The government did not have integrated management and international cooperation did not progress. The civil society, professionals, and the public sector mutually mobilized a Draft Clean Air Act. However, they faced obstacles from the political structure of centralization and the opposition of capital groups. Thailand therefore cannot issue the Clean Air Act. This Draft is in the consideration of the Parliament. Clean air politics reflects social awareness and the expectation to have a sustainable and fair reform of a policy system. (2) After the 2023 election, the policy competition between the Pheu Thai Party and the Move Forward Party pushed the PM 2.5 problems to become the government's agenda. The Draft Clean Air Act was presented as a tool for both policy and politics. The agenda setting was a result of the pressure from various directions i.e. the effects on health, proposals from the academic sector, media, and members of the general public. All of these led to the announcement of the PM 2.5 as a national agenda. The mobilization of the policy resulted in the structural change i.e. a proposal for drafting a law, adjusting organizations, and providing the space for members of the general public to participate in the solving of the problem. (3) The civil society, academics, young persons, and the opposition parties played a role in mobilizing a Draft Clean Air Act and fostered policy pressure on the government. The public sector tried to reduce open burning and promoted clean technology. However, it faced opposition from capital groups worried for their capital which resulted in policy bargaining. The conflicts between agencies, centralization politics, and interference from the benefits groups remain obstacles for policy integration although there is support from the society and cooperation from ASEAN.

Keywords: Policy Agenda Setting; PM 2.5; Clean Air Bill B.E.

Type of Article: Research Article

¹Ph.D. Candidate, Faculty of Political Science, Ramkhamhaeng University
Huamark, Bangkok, Bangkok 10240, Thailand
Corresponding Author Email: vklinpratoom@me.com

บทนำ

ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2562–2567 ปัญหาหมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 ได้กลายเป็นวาระทางนโยบายสาธารณะที่เด่นชัดมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อค่าดัชนีคุณภาพอากาศ (AQI) ในหลายพื้นที่ เชียงใหม่ ลำปาง และกรุงเทพมหานคร มีค่าขึ้นสู่ระดับ “สีแดง” และ “สีม่วง” อย่างต่อเนื่อง ซึ่งบ่งชี้ถึงระดับความอันตรายต่อสุขภาพในระดับสูงถึงร้ายแรง ส่งผลให้ภาคประชาชน นักวิชาการ และสื่อมวลชนจำนวนมากออกมาเรียกร้องให้รัฐบาลเร่งปรับปรุงค่ามาตรฐาน PM 2.5 ให้ใกล้เคียงกับแนวทางขององค์การอนามัยโลก (World Health Organization--WHO) รวมถึงปรับระบบแจ้งเตือนภัยสุขภาพให้มีความแม่นยำและเข้าถึงประชาชนได้มากขึ้น (กองบรรณาธิการ The Standard, 2566) นอกจากนี้ การที่รัฐยังคงกำหนดค่ามาตรฐานในระดับสูง ยังสะท้อนถึงการให้ “อำนาจการตัดสินใจเชิงเทคนิค” เพื่อหลีกเลี่ยงแรงกดดันทางการเมืองและเศรษฐกิจ โดยอาศัยความคลุมเครือของขอบเขตความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เพื่อยืดเวลาการดำเนินนโยบายเชิงรุก ซึ่งเป็นลักษณะทั่วไปของระบบราชการรวมศูนย์ที่ให้ความสำคัญกับเสถียรภาพมากกว่าความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน (นิพนธ์ พัวพงศกร, กัมพล ปันตะแก้ว และสุทธิภัทร ราชคม)

ประเทศไทยเผชิญกับปัญหาหมอกควันและฝุ่นละอองขนาดเล็ก PM 2.5 อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคเหนือและภาคกลาง ซึ่งปัญหานี้มิใช่เพียงปัญหาสิ่งแวดล้อมเท่านั้น หากแต่ยังสะท้อนถึงข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของระบบการจัดการมลพิษทางอากาศที่ขาดประสิทธิภาพทั้งในเชิงกฎหมายและการบังคับใช้นโยบายของรัฐไทย หนึ่งในประเด็นสำคัญ คือ การขาดกลไกการบังคับใช้กฎหมายที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในกรณีของการเผาในที่โล่งซึ่งยังคงเป็นแหล่งกำเนิดหมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 ที่สำคัญ แม้มีกฎหมายที่ห้ามการเผา แต่บทลงโทษยังอ่อนแอ และขาดการบังคับใช้อย่างจริงจัง นอกจากนี้ ยังพบว่ารัฐบาลไทยมีลักษณะของการขับเคลื่อนนโยบายแบบ “เฉพาะหน้า” มากกว่าการจัดการเชิงโครงสร้าง การฉีดน้ำเพื่อลดฝุ่น การรณรงค์สวมหน้ากาก หรือการประกาศพื้นที่ควบคุมชั่วคราว (นิพนธ์ พัวพงศกร และคนอื่น ๆ, 2566) แม้มาตรการเหล่านี้อาจบรรเทาปัญหาในระยะสั้น แต่ก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาเชิงระบบได้อย่างยั่งยืน ในเชิงการเมือง การผลักดันประเด็นปัญหาหมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 ให้เข้าสู่วาระนโยบายสาธารณะของรัฐไทย ยังสะท้อนถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างนโยบายสิ่งแวดล้อมกับโครงสร้างการปกครองแบบรัฐรวมศูนย์ ที่เน้นการตัดสินใจโดยกลไกราชการส่วนกลางเป็นหลัก ส่งผลให้หน่วยงานท้องถิ่นขาดอำนาจและทรัพยากรในการแก้ปัญหาในพื้นที่ของตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงภาคประชาสังคม นักวิชาการ และสื่อมวลชน มีบทบาทสำคัญในการผลักดันปัญหานี้เข้าสู่วาระนโยบายของรัฐ โดยเฉพาะผ่านการสื่อสารสาธารณะและการนำเสนอข้อมูลอย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างเช่น การเสนอร่างพระราชบัญญัติอากาศสะอาดโดยภาคประชาชนและองค์กรสิ่งแวดล้อม แม้ร่างกฎหมายดังกล่าวจะยังไม่ผ่านการพิจารณาในรัฐสภา แต่ก็เป็นที่สัญญาของพลวัตทางการเมืองที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของนโยบายสาธารณะมากขึ้น

การเข้าสู่วาระนโยบายของปัญหาหมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 ในช่วงปี พ.ศ. 2562-2567 สามารถอธิบายได้ผ่านกรอบแนวคิดพหุกระแสของ Kingdon (1995) ที่เสนอว่า การที่ปัญหาหนึ่งจะเข้าสู่วาระนโยบายได้ ต้องเกิดการบรรจบกันของ 3 กระแส ได้แก่ กระแสปัญหา กระแสนโยบาย และกระแสการเมือง ในกรณีนี้กระแสของปัญหาได้รับการกระตุ้นจากการรายงานของสื่อมวลชน และค่าฝุ่นละอองที่เกินมาตรฐานติดต่อกันหลายวัน โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่และภาคเหนือตอนบน กระแสนโยบายสะท้อนผ่านข้อเสนอของภาควิชาการและภาคประชาสังคม ส่วนกระแสการเมืองมีแรงกดดันจากสาธารณชนที่ไม่อาจเพิกเฉยได้อีกต่อไป ดังนั้น แม้กระแสปัญหาและกระแสนโยบายจะอยู่ในสภาวะที่พร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลง แต่กระแสการเมืองที่ประปราย เต็มไปด้วยความไม่แน่นอน และถูกรอบงำโดยกลุ่มผลประโยชน์ ทำให้ “หน้าต่างแห่งโอกาส” ไม่เปิดออก กระบวนการนโยบายจึงติดอยู่ในวงจรที่ไม่สามารถก้าวข้ามข้อจำกัดเดิมได้ ความล่าช้าในกระบวนการนิติบัญญัติ การรวมศูนย์อำนาจในระบบราชการ การขาดงบประมาณและบุคลากรที่เชี่ยวชาญ ตลอดจนการไม่มีระบบตรวจสอบที่เป็นอิสระ ล้วนเป็นอุปสรรคต่อการบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในระดับพื้นที่ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังขาดอำนาจและทรัพยากรในการจัดการปัญหาหมอกควันและฝุ่นละอองอย่างแท้จริง การแก้ไขปัญหามอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 จึงต้องอาศัยการปฏิรูประบบนโยบายให้มีความโปร่งใส

เปิดรับการมีส่วนร่วมของประชาชน และลดอิทธิพลของกลุ่มผลประโยชน์ เพื่อให้สามารถสร้างสภาวะที่กระแสทั้ง 3 มาบรรจบกัน และเปิดโอกาสให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายที่แท้จริงได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบททางการเมืองและสังคมของปัญหา PM 2.5 ระหว่างปี พ.ศ. 2562-2567
2. เพื่อศึกษาการผลักดันทางการเมืองของการเข้าสู่วาระของนโยบายการแก้ไขปัญหาหมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 ของประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2562-2567
3. เพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงทางการเมืองของการเข้าสู่วาระของนโยบายการแก้ไขปัญหาหมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 ของประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2562-2567

กรอบแนวความคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่องการเมืองของการเข้าสู่วาระนโยบายการแก้ไขปัญหาหมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 ของประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2562-2567 ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ทฤษฎีกลุ่มผลประโยชน์ที่อธิบายการตัดสินใจของรัฐบาลไม่ได้สะท้อนเจตจำนงของประชาชนโดยตรงเสมอไป แต่กลับเป็นผลลัพธ์ของแรงดึงดูดระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลในแต่ละประเด็นนโยบาย (มนตรี เจนวิทย์การ, 2528; ปรภาส ปิ่นตบแต่ง, 2558; Truman, 1951; Olson, 1965) แนวคิดพหุกระแสของ Kingdon (1995) ซึ่งอธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายจะเกิดขึ้นได้เมื่อกระแสหลัก 3 สาย ได้แก่ กระแสปัญหา (problem stream) กระแสนโยบาย (policy stream) และกระแสการเมือง (politics stream) บรรจบกันในช่วงเวลาหนึ่ง หรือที่เรียกว่า “หน้าต่างนโยบาย” (policy window) และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ นิพนธ์ พัวพงศกร และคนอื่น ๆ (2566), สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์ และ Keophouthone Hathalong (2567), เอกลักษณ์ ณีฤฤทธิ และจักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ (2561) และ Tiyapairat (2012) จากนั้นผู้วิจัยจึงกำหนดกรอบแนวความคิดในการวิจัย ดังแสดงในภาพ 1

ภาพ 1 กรอบแนวความคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการเมืองของการเข้าสู่วาระนโยบายการแก้ไขปัญหาหมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 ของประเทศไทย ในช่วงปี พ.ศ. 2562-2567 ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยการวิจัยเอกสาร (documentary research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview)

1. การวิจัยเอกสาร ได้แก่ เอกสาร ตำรา รายงานทางวิชาการ และรายงานของคณะกรรมการวิสามัญพิจารณา ร่างพระราชบัญญัติบริหารจัดการเพื่ออากาศสะอาด เพื่อสร้างความเข้าใจในประเด็น เพื่อนำมาเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์ ข้อมูลในงานวิจัย

2. การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ครอบคลุมจากทุกภาคส่วนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาหมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 ทั้งในเชิงนโยบาย การบริหารจัดการ การปฏิบัติทางธุรกิจ และการเคลื่อนไหวทางสังคม เพื่อให้สามารถวิเคราะห์กระบวนการผลักดันนโยบายได้อย่างรอบด้านและสมบูรณ์ ซึ่งผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญระหว่างเดือนกันยายน พ.ศ. 2567 ถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2568 แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม จำนวน 19 คน ดังนี้

2.1 หน่วยงานภาครัฐ จำนวน 4 คน ได้แก่

- (1) คุณสุรชัย อจลบุญ อธิบดีกรมป่าไม้
- (2) คุณปิ่นสักดิ์ สุรัสวดี รองปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- (3) นาวาอากาศเอก เกียรติศักดิ์ ชื่นอารมณ์ สำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม
- (4) คุณอาจรีย์ อนันต์เกษมสันต์ สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ

2.2 วงงานรัฐสภา จำนวน 5 คน ได้แก่

- (1) คุณยงยุทธ ตียะไพรัช อดีตประธานรัฐสภา
- (2) คุณคนึงนิจ ศรีบัวเอี่ยม กรรมการวิสามัญพิจารณา ร่างพระราชบัญญัติบริหารจัดการเพื่ออากาศ

สะอาด พ.ศ.

- (3) คุณกัญญารัตน์ โคตรภูเขียว กรรมการวิสามัญพิจารณา ร่างพระราชบัญญัติบริหารจัดการเพื่ออากาศ

สะอาด พ.ศ.

- (4) คุณปิยะรัฐชย์ ตียะไพรัช สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงราย
- (5) คุณภัทรพงษ์ ลีลาภัทร์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่

2.3 ภาคธุรกิจ จำนวน 4 คน ได้แก่

- (1) คุณวรรณ สุขสมบูรณ์ สถาบันยานยนต์
- (2) คุณชนะ ภูมี นายกสมาคมอุตสาหกรรมปูนซีเมนต์ไทย
- (3) คุณธนวัฒน์ พรไพจิณสกุล บริษัท Kale Konnection จำกัด
- (4) คุณยงยุทธ พฤษังามพันธ์ บริษัท สามชัยการาจ จำกัด

2.4 ภาคประชาสังคม จำนวน 6 คน ได้แก่

- (1) คุณไพสิฐ พาณิชย์กุล ผู้อำนวยการศูนย์วิชาการเพื่อขับเคลื่อนการป้องกันและแก้ไขปัญหาหมอกพิษอากาศ
- (2) คุณदनัยภัทร โภควณิช นักกฎหมายมหาชนด้านสิทธิเสรีภาพ
- (3) คุณชฎาภรณ์ ศรีใส มูลนิธิสืบนาคะเสถียร
- (4) คุณศชาณพ พนาสันติสุข มูลนิธิสืบนาคะเสถียร
- (5) คุณวิจารณ์ สิมายา ผู้อำนวยการสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย
- (6) คุณสมชาย ปรีชาศิลปกุล คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

3. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัยเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก กำหนดวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (content analysis) และการวิเคราะห์แก่นสาร (thematic analysis) โดยมุ่งเน้นการจำแนกประเด็นสำคัญที่ปรากฏอย่างชัดเจนเพื่อจัด

ระเบียบข้อมูลอย่างเป็นระบบ แล้วสรุปสาระจากข้อมูลที่ได้โดยมีแบบแผนก่อนทำการวิเคราะห์เนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ได้กำหนดไว้ต่อไป

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการเมืองของการเข้าสู่วาระนโยบายการแก้ไขปัญหามหอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 ของประเทศไทย ในช่วงปี พ.ศ. 2562-2567 สามารถสรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

1. บริบททางการเมืองและสังคมของปัญหา PM 2.5 ระหว่างปี พ.ศ. 2562-2567

1.1 การวิเคราะห์สถานการณ์หมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 ในระดับประเทศและภูมิภาค ระหว่างปี พ.ศ. 2562-2567 ปัญหามหอกควันและ PM 2.5 ทวีความรุนแรง โดยเฉพาะในภาคเหนือและกรุงเทพมหานคร สาเหตุหลักมาจากการเผาในภาคเกษตร การจราจร และอุตสาหกรรม ขณะที่การจัดการยังขาดประสิทธิภาพและการบูรณาการ ระดับภูมิภาคยังเผชิญปัญหามหอกควันข้ามแดน แม้มีการขอความร่วมมืออาเซียนแต่ยังไม่เห็นผลอย่างเป็นรูปธรรม ด้านการเมือง การผลักดันนโยบายอากาศสะอาดติดขัดจากการรวมศูนย์อำนาจและบทบาทจำกัดของท้องถิ่น แม้มีร่างพระราชบัญญัติบริหารจัดการเพื่ออากาศสะอาด พ.ศ. จากภาคประชาชนและฝ่ายค้าน แต่ยังไม่คืบหน้า ภาคประชาชนเริ่มตื่นตัวและเรียกร้องสิทธิในอากาศสะอาด แต่ยังไม่เห็นผลด้านจากกลุ่มทุนที่มีอิทธิพลต่อทิศทางการนโยบาย

1.2 การรับรู้ของสังคมและแรงผลักดันจากภาคประชาชนต่อการกำหนดนโยบายอากาศสะอาด ในช่วงปีหลัง ปัญหามหอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 ได้รับความสนใจจากสังคมไทยมากขึ้น จากปัญหาเฉพาะถิ่นกลายเป็นวิกฤติระดับชาติ การเข้าถึงข้อมูลแบบเรียลไทม์ผ่านแอปพลิเคชันและสื่อ ทำให้ประชาชนตระหนักถึงผลกระทบต่อสุขภาพและตั้งคำถามต่อบทบาทรัฐภาคประชาชน โดยเฉพาะองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) แพทย์ นักวิชาการ และเยาวชน มีบทบาทสำคัญในการผลักดันนโยบาย ผ่านการจัดตั้งเครือข่ายอากาศสะอาด การยื่นคำร้อง และการเสนอร่างพระราชบัญญัติบริหารจัดการเพื่ออากาศสะอาด พ.ศ. จากภาคประชาชน ซึ่งสะท้อนการมีส่วนร่วมเชิงโครงสร้าง แม้ยังมีข้อจำกัดจากระบบราชการรวมศูนย์และกลุ่มผลประโยชน์ แต่แรงผลักดันจากประชาชนได้กลายเป็นพลังสำคัญที่ขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงนโยบายอากาศสะอาดในทิศทางที่ยั่งยืน โดยเน้นสิทธิ ความโปร่งใส และการมีส่วนร่วมของพลเมือง

1.3 การเมืองของอากาศสะอาดบทเรียนจากต่างประเทศและความหวังใหม่ของไทยภายใต้ร่างกฎหมายสิ่งแวดล้อม ในศตวรรษที่ 21 มลพิษทางอากาศเป็นประเด็นทางการเมืองที่เชื่อมโยงกับสิทธิพลเมืองและความยุติธรรม ด้านสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างจากสหรัฐอเมริกา สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สาธารณรัฐเกาหลี และสาธารณรัฐอินเดีย แสดงให้เห็นว่า การจัดการมลพิษที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยเจตจำนงทางการเมือง กฎหมายที่เข้มแข็ง และการมีส่วนร่วมของสังคมสำหรับประเทศไทย แม้หมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 จะเป็นวาระแห่งชาติ แต่ยังไม่ติดขัดจากโครงสร้างรวมศูนย์และผลประโยชน์ทับซ้อน อย่างไรก็ตาม ร่างพระราชบัญญัติบริหารจัดการเพื่ออากาศสะอาด พ.ศ. ได้สะท้อนถึงความพยายามในการปฏิรูประบบ โดยเสนอให้รับรองสิทธิในอากาศสะอาดและสร้างกลไกติดตาม เหยี่ยวยา และมีมีส่วนร่วมของประชาชน ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ผลักดันโดยภาคประชาสังคมสู่การเมือง ด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมและยั่งยืน

2. การผลักดันทางการเมืองของการเข้าสู่วาระของนโยบายการแก้ไขปัญหามหอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 ของประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2562-2567

2.1 บริบททางการเมืองและปัจจัยที่เอื้อต่อการเข้าสู่วาระของนโยบาย การผลักดันนโยบายแก้ปัญหามหอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 ของไทยเกิดขึ้นท่ามกลางบริบทการเมืองที่เปลี่ยนแปลง โดยหลังการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2562 ประเทศไทยเข้าสู่รัฐบาลผสมที่นำโดยพรรคพลังประชารัฐ ซึ่งแม้มีเสถียรภาพตามกฎหมาย แต่ขาดแรงขับเคลื่อนด้านสิ่งแวดล้อม เพราะเน้นความมั่นคงและเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม ปัญหามหอกควันและฝุ่นละอองกลับรุนแรงขึ้นในหลายพื้นที่ เช่น กรุงเทพมหานคร และเชียงใหม่ จนกลายเป็นประเด็นสำคัญด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม ภายหลังเลือกตั้งปี พ.ศ. 2566 พรรคเพื่อไทยจัดตั้งรัฐบาล โดยมีการแข่งขันเชิงนโยบายกับพรรคก้าวไกล ทำให้การยกร่างพระราชบัญญัติบริหารจัดการเพื่อ

อากาศสะอาด พ.ศ. ได้รับแรงสนับสนุนจากประชาชน นักวิชาการ และภาคประชาสังคม ข้อมูลวิทยาศาสตร์และแรงกดดันจากสังคม-สื่อมวลชน รวมถึงพันธกรณีระหว่างประเทศ เช่น ความตกลงอาเซียนว่าด้วยหมอกควันข้ามแดน ยิ่งผลักดันให้ประเด็นนี้กลายเป็นวาระเร่งด่วนของรัฐ

2.2 กระบวนการและกลไกการเข้าสู่วาระนโยบายในระบบราชการและการเมือง กระบวนการเข้าสู่วาระนโยบายปัญหาหมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 สะท้อนแนวคิด “หน้าต่างเชิงนโยบาย” ของ Kingdon (1995) ที่เกิดจากการบรรจบกันของ 3 กระแส ได้แก่ กระแสปัญหา ซึ่งประชาชนตระหนักถึงผลกระทบต่อสุขภาพจากหมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 โดยเฉพาะในภาคเหนือผ่านสื่อมวลชนและโซเชียลมีเดีย กระแสนโยบาย ที่มีการเสนอแนวทางแก้ไข เช่น การลดการเผา การใช้เทคโนโลยีตรวจจับจุดความร้อน และการสนับสนุนเกษตรทางเลือก ส่วนกระแสการเมืองเกิดจากแรงกดดันของสังคมและนักการเมืองในพื้นที่ จนนำไปสู่การประกาศให้หมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 เป็นวาระแห่งชาติ อย่างไรก็ตาม การดำเนินนโยบายยังติดขัดจากอุปสรรคโครงสร้าง เช่น ข้อจำกัดทางเทคโนโลยี พหุกรรมในภาคเกษตร และการขาดการบูรณาการระหว่างหน่วยงาน จึงจำเป็นต้องจัดตั้งกลไกระดับชาติเพื่อขับเคลื่อนนโยบายอย่างจริงจัง

2.3 ผลกระทบของการผลักดันนโยบายในระดับรัฐบาลและสังคม การผลักดันนโยบายหมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 ระหว่างปี พ.ศ. 2562-2567 ส่งผลให้เกิดการปรับโครงสร้างบริหาร เช่น การเพิ่มอำนาจให้ท้องถิ่นควบคุมการเผา การจัดสรรงบประมาณซื้อเครื่องวัดอากาศ และการกำหนดช่วงเวลาห้ามเผา พร้อมทั้งออกกฎหมายปรับค่ามาตรฐาน PM 2.5 ให้เข้มงวดขึ้นตามองค์การอนามัยโลก ขณะเดียวกัน ภาคประชาชนเริ่มเปลี่ยนพฤติกรรม เช่น การลดการเผาในภาคเกษตร การใช้ขนส่งสาธารณะ และการสวมหน้ากากป้องกัน ทั้งยังมีกรรวมตัวของเครือข่ายอากาศสะอาดเพื่อผลักดันร่างพระราชบัญญัติบริหารจัดการเพื่ออากาศสะอาด พ.ศ. อย่างไรก็ตาม นโยบายยังไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทที่ขาดทุนและความรู้ ขณะที่การบังคับใช้มาตรการยังอ่อนแอ และประชาชนบางส่วนยังไม่ไว้วางใจข้อมูลรัฐ การแก้ปัญหาอย่างยั่งยืนจึงต้องอาศัยการกระจายอำนาจ ความร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชน และกฎหมายที่เปิดให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม

3. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงทางการเมืองของการเข้าสู่วาระของนโยบายการแก้ไขปัญหาหมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 ของประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2562-2567

3.1 โครงสร้างของตัวแสดงทางการเมืองและบทบาทในกระบวนการนโยบายในช่วงปี พ.ศ. 2562-2567 การผลักดันปัญหาหมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 เข้าสู่วาระนโยบายมีตัวแสดงทางการเมืองหลายกลุ่มร่วมขับเคลื่อนโดยกลุ่มผลประโยชน์ เช่น สมาคมอุตสาหกรรมและกลุ่มเกษตรกร มีบทบาททั้งในการล็อบบี้เชิงนโยบายและการคัดค้านมาตรการบางประการ ด้านภาคประชาสังคม เช่น กลุ่มนักวิชาการ สื่อมวลชน และองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) มีบทบาทสำคัญในการสร้างความตระหนักและผลักดันให้เกิดการแก้ไขเชิงโครงสร้าง พรรคการเมือง โดยเฉพาะพรรคก้าวไกลและพรรคเพื่อไทย เสนอแนวนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมในระดับหาเสียงและในรัฐสภา รัฐบาลใช้กลไกทางนโยบาย เช่น แผนปฏิบัติการแก้ไขปัญหาหมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 และการตั้งคณะกรรมการระดับชาติ ขณะเดียวกันนักวิชาการและสื่อมีบทบาทในการให้ข้อมูลและกดดันเชิงสาธารณะ ส่งผลให้ปัญหานี้เข้าสู่การพิจารณาทางนโยบายอย่างต่อเนื่อง

3.2 รูปแบบและกลไกของปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงทางการเมือง ปัญหาหมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 ส่งผลกระทบรุนแรงต่อสุขภาพ เศรษฐกิจ และการดำรงชีวิตในภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และชุมชนเมือง การแก้ไขต้องอาศัยปฏิสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ในภาคเกษตร เกษตรกรมักเผาเศษพืชเพื่อลดต้นทุน รัฐจึงสนับสนุนงบประมาณและเครื่องจักรเพื่อลดการเผาเป็นกลไกผลประโยชน์ร่วม ภาคอุตสาหกรรมมีนโยบายส่งเสริมรถ EV และมาตรฐานน้ำมันใหม่ แต่เกิดแรงเสียดทานกับผู้ผลิตรถยนต์บางราย สะท้อนปฏิสัมพันธ์เชิงขัดแย้ง ภาคประชาสังคมทำหน้าที่กดดันและผลักดันนโยบายผ่านเครือข่ายและการชุมนุมโดยใช้หลักความยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม รวมถึงพันธมิตรนโยบายระหว่างภาคเอกชนกับประชาสังคมในการส่งเสริมความยั่งยืนและตรวจสอบการดำเนินธุรกิจ

3.3 ผลกระทบของปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองต่อการเข้าสู่วาระของนโยบายหมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 ปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองมีผลสำคัญต่อการเข้าสู่วาระนโยบายหมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 โดยพรรคการเมืองใช้ประเด็น

นี้หาเสียง เช่น พรรคก้าวไกลกับระบบขนส่งสาธารณะ และพรรคเพื่อไทยกับร่างพระราชบัญญัติบริหารจัดการเพื่ออากาศสะอาด พ.ศ. ภาคประชาสังคมและนักวิชาการผลักดันผ่านการรณรงค์และข้อเสนอเชิงนโยบาย ขณะที่ความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานรัฐ เช่น กระทรวงมหาดไทยและกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก่อให้เกิดอุปสรรคในการบูรณาการนโยบาย การแทรกแซงของนักการเมืองท้องถิ่นและกลุ่มผลประโยชน์ภาคเกษตรอุตสาหกรรมยังสร้างแรงต้านมาตรการควบคุม ฝ่ายรัฐจึงต้องประนีประนอม นอกจากนี้ ความร่วมมือระดับภูมิภาคอย่างอาเซียนช่วยแก้ปัญหาหมอกควันและฝุ่นละอองข้ามพรมแดน สะท้อนว่าการจัดการหมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 ต้องพึ่งพาปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองในวงกว้างและกลไกที่โปร่งใสเพื่อความยั่งยืน

การอภิปรายผล

การวิจัยเรื่องการเมืองของการเข้าสู่วาระนโยบายการแก้ไขปัญหาหมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 ของประเทศไทย ในช่วงปี พ.ศ. 2562-2567 สามารถนำผลการวิจัยมาอภิปรายในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. บริบททางการเมืองและสังคมของปัญหา PM 2.5 ระหว่างปี พ.ศ. 2562-2567 ที่พบว่า ในช่วงปี พ.ศ. 2562-2567 ปัญหาหมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 ทวีความรุนแรงจากการเผาในที่โล่ง การคมนาคม และภาคอุตสาหกรรม ขณะที่รัฐยังขาดการจัดการที่บูรณาการและความร่วมมือระหว่างประเทศก็ยังไม่ก้าวหน้า สอดคล้องกับ นิพนธ์ พัวพงศกร และคนอื่น ๆ (2566) ที่พบว่า หมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 เกิดจากแหล่งกำเนิดโดยตรง เช่น การเผาในที่โล่งแจ้งในชนบทและในป่า การขนส่ง การผลิตไฟฟ้าและโรงงาน และแหล่งกำเนิดทางอ้อมที่เกิดจากการรวมตัวของก๊าซและมลพิษในบรรยากาศ โดยเฉพาะซัลเฟอร์ไดออกไซด์ และไนโตรเจนออกไซด์ และสอดคล้องกับ สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์ และ Keophouthone Hathalong (2567) ที่พบว่า หมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 ในกรุงเทพมหานครและนครหลวงเวียงจันทน์ มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นหลังปี พ.ศ. 2561 และมีปัญหาหนักในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงมีนาคม ประชาชนยังขาดความรู้ในการป้องกันตนเองจากหมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 สำหรับนครหลวงเวียงจันทน์ หลังปี พ.ศ. 2563 ปัญหาหมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 เพิ่มขึ้น เนื่องจากการเผาป่าเพื่อการเกษตร ไฟป่า การก่อสร้าง และการเพิ่มขึ้นของรถยนต์ ส่วนกรุงเทพมหานคร ปัญหาหมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 รุนแรงขึ้นในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา สาเหตุหลักมาจากการปล่อยควันจากรถยนต์ การเผาขยะและการเผาเพื่อเตรียมพื้นที่เกษตรกรรม

2. การผลักดันทางการเมืองของการเข้าสู่วาระของนโยบายการแก้ไขปัญหาหมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 ของประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2562-2567 ภายหลังจากเลือกตั้งทั่วไป ในปี พ.ศ. 2566 การแข่งขันเชิงนโยบายระหว่างพรรคเพื่อไทยและพรรคก้าวไกลในการผลักดันให้ปัญหาหมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 กลายเป็นวาระของรัฐบาลร่างพระราชบัญญัติบริหารจัดการเพื่ออากาศสะอาด พ.ศ. จึงถูกเสนอเป็นทั้งเครื่องมือทางนโยบายและการเมือง สอดคล้องกับ Kingdon (1995) ที่อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายจะเกิดขึ้นได้เมื่อกระแสหลัก 3 สาย ได้แก่ กระแสปัญหา กระแสนโยบาย และกระแสการเมือง มาบรรจบกันในช่วงเวลาหนึ่ง หรือที่เรียกว่า “หน้าต่างนโยบาย” และสอดคล้องกับ เอกลักษณ์ ณีถฤทธิ และจักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ (2561) ที่พบว่า นโยบายรองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของไทยมีลักษณะเป็นนโยบายเชิงตั้งรับ มีกระบวนการกำหนดนโยบายเกิดขึ้นใน 2 ระดับ คือ การกำหนดนโยบายระดับชาติ และนโยบายระดับท้องถิ่น ซึ่งมีส่วนสัมพันธ์กันน้อยมาก นโยบายระดับชาติมีลักษณะการกำหนดนโยบายจากบนลงล่าง โดยข้าราชการส่วนกลางที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะเรื่อง แต่ในส่วนนโยบายระดับท้องถิ่นนั้น มีลักษณะการกำหนดนโยบายจากล่างขึ้นบน โดยเกิดจากวิสัยทัศน์และสภาพปัญหาในพื้นที่เป็นตัวเป็นแรงผลักดันในเกิดนโยบาย ซึ่งนโยบายในระดับชาติมีการกำหนดแผนงานเฉพาะ คือ “แผนแม่บทรองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ พ.ศ. 2558-2593” แตกต่างจากการกำหนดระดับท้องถิ่นที่ไม่มีแผนงานเฉพาะแต่สอดแทรกอยู่ในภารกิจประจำ โดยอาศัยกฎหมายที่มีอยู่แล้ว แผนพัฒนาท้องถิ่นและงบประมาณประจำปีเป็นกลไกสำคัญ ข้อเสนอแนะที่สำคัญ คือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับชาติและท้องถิ่นควรมีการจัดทำแผนปฏิบัติการ เพื่อรองรับการดำเนินงานตามแผนแม่บท

3. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงทางการเมืองของการเข้าสู่ภาวะของนโยบายการแก้ไขปัญหาหมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 ของประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2562-2567 ที่พบว่า ภาคประชาสังคม นักวิชาการ เยาวชน และฝ่ายค้าน มีบทบาทผลักดันร่างพระราชบัญญัติบริหารจัดการเพื่ออากาศสะอาด พ.ศ. และสร้างแรงกดดันเชิงนโยบายต่อรัฐบาล โดยภาครัฐพยายามลดการเผาในที่โล่งและส่งเสริมเทคโนโลยีสะอาด แต่ยังคงเผชิญแรงต้านจากกลุ่มทุนที่กังวลเกี่ยวกับต้นทุนจนนำไปสู่การต่อรองเชิงนโยบาย ความขัดแย้งระหว่างหน่วยงาน การเมืองแบบรวมศูนย์ และการแทรกแซงจากกลุ่มผลประโยชน์ สอดคล้องกับ สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์ และ Keophouthone Hathalong (2567) ที่พบว่า กรุงเทพมหานครมีแผนแก้ไขปัญหาหมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 อย่างเป็นระบบ โดยมีแผนปฏิบัติการปี พ.ศ. 2567 และแผนแม่บทระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) รวมถึงมาตรฐาน Zero Emission และมาตรการทั้งระยะสั้นและยาว ขณะที่นครหลวงเวียงจันทน์ยังไม่มีแผนชัดเจน มีเพียงหน่วยเฉพาะกิจและคำสั่งรัฐบาลในการป้องกันไฟป่าและการเผาจากการเกษตร และสอดคล้องกับ Tiyapairat (2012) ที่พบว่า บุคคลทุกคนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพโดยจำเป็นต้องมีการรณรงค์เกี่ยวกับป้องกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อเพิ่มความเข้าใจและการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น รวมถึงการสร้างเครือข่ายชุมชนท้องถิ่นเพื่อแก้ไขปัญหาหมอกควันและฝุ่นละอองดังกล่าว

ข้อเสนอแนะ

1. จำเป็นต้องมีกฎหมายเฉพาะที่ให้อำนาจแก่หน่วยงานรัฐในการควบคุมแหล่งกำเนิดมลพิษอย่างครอบคลุมและมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งกำหนดสิทธิประชาชนในการเข้าถึงข้อมูลคุณภาพอากาศ และสิทธิในการฟ้องร้องผู้ก่อมลพิษตามหลักสิทธิมนุษยชน

2. เนื่องจากปัญหาหมอกควันและฝุ่นละออง PM 2.5 เกี่ยวข้องกับหลายกระทรวง ควรมีหน่วยงานกลางที่มีอำนาจบูรณาการนโยบาย ระหว่างกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงคมนาคม กระทรวงอุตสาหกรรม และกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งมีการกำหนดงบประมาณเฉพาะกิจแบบข้ามกระทรวง

3. เปิดช่องทางให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบนโยบาย ตั้งกลไกติดตามผลในพื้นที่ เช่น คณะกรรมการตรวจสอบคุณภาพอากาศชุมชน พร้อมจัดสรรงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมลดฝุ่น เช่น เทคโนโลยีเกษตรปลอดการเผาหรือระบบเตาอเนกประสงค์

เอกสารอ้างอิง

- กองบรรณาธิการ The Standard. (2566). *มติสภาเอกฉันท์ 443 เสียง รับหลักการ 7 ร่าง พ.ร.บ. อากาศสะอาดฯ* *ต้นกฎหมายช่วยแก้ฝุ่นพิษ*. ค้นจาก <https://thestandard.co/council-accepted-clean-air-act-principles>
- นิพนธ์ พัวพงศกร, กัมพล ปันตะแก้ว และสุทธิภัทร ราชคม. (2566). *ข้อจำกัดในการแก้ไขปัญหาฝุ่น PM 2.5*. ค้นจาก <https://tdri.or.th/2023/03/pm2-5-thailands-solutions>
- ประภาส ปิ่นตบแต่ง. (2558). *กรอบการวิเคราะห์การเมืองแบบกลุ่มผลประโยชน์: พัฒนาการข้อถกเถียงและสถานการณ์การศึกษาวิจัย*. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*, 41(2), 1-18.
- มนตรี เจนวิทย์การ. (2528). *บทบาทของกลุ่มผลประโยชน์ที่มีต่อรัฐบาล ระบบราชการ ประชาชน และการพัฒนาประเทศ*. *มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. คณะรัฐศาสตร์*.
- สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์ และ Keophouthone Hathalong. (2567). *ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อแก้ปัญหามลพิษจากฝุ่นควัน PM 2.5 ในกรุงเทพมหานคร ประเทศไทย และนครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว*. *วารสารสังคมศาสตร์บูรณาการ มหาวิทยาลัยมหิดล*, 11(2), 105-122.
- เอกลักษณ์ ณีถฤทธิ และจักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ. (2561). *การศึกษาการกำหนดนโยบายรองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของไทย*. *วารสารวิชาการศิลปศาสตร์ประยุกต์*, 11(2), 3-14.

- Kingdon, J. W. (1995). *Agendas, alternatives, and public policies* (2nd ed.). HarperCollins College.
- Olson, M. (1965). *The logic of collective action: Public goods and the theory of groups*. Harvard University Press.
- Tiyapairat, Y. (2012). Public sector responses to sustainable haze management in upper northern Thailand. *Environment Asia*, 5(2), 1-10.
- Truman, D. B. (1951). *The governmental process*. Alfred A. Knopf.